

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีสารสนเทศได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนในฐานะที่เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรง จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีการเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายจากกระแสโลกในอนาคต โดยปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนา ได้แก่ คุณภาพคน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2543 ก : 1) ดังนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ของประเทศไทยจึงมุ่งเน้นในเรื่องของการพัฒนาคนเพื่อนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ สังคมคุณภาพ สังคมแห่งภูมิปัญญา และการเรียนรู้ สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน โดยมีความเชื่อพื้นฐานที่ว่า หากคนได้รับการพัฒนาให้ได้รับการศึกษาที่ดีที่สุดแล้ว คนจะเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาประเทศทุกๆ ด้าน (อารุง จันทวานิช และไพบุลย์ แจ่มพงษ์. 2542 : 2)

กระทรวงศึกษาธิการในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประเทศ จึงได้กำหนดนโยบายปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของสังคม โดยเฉพาะโรงเรียนซึ่งนับได้ว่าเป็นหน่วยปฏิบัติที่มีความสำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่ที่ให้การศึกษาย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของสังคมให้รู้เท่าทันกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงและในขณะเดียวกันเป็นสถานที่ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณภาพที่สามารถพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และบ้านเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้กำหนดให้รูปแบบการจัดการศึกษามุ่งเน้นการส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากลอย่างสอดคล้องกลมกลืน นอกจากนี้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ทำการศึกษาวิจัยและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยมีเป้าหมายให้เด็กได้เรียนรู้กับสภาพความเป็นจริงของภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเชิดชูภูมิปัญญาไทย (รุ่ง แก้วแดง. 2544 : 14)

ดังนั้นการจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 จึงต้องนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนด้วยการคัดเลือกกิจกรรมตามความสนใจของนักเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการดำเนินชีวิตภายในท้องถิ่น และเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยต้องได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีต่อเนื่องกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน เจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งอาจเป็นผู้ปกครองหรือประชาชนในท้องถิ่นนั้น (รัตนะ บัวสนธ์. 2533 : 47)

ชุมชนในอดีตที่ผ่านมา ได้ทุ่มเทแรงกายและทรัพย์เงินทองจำนวนมากในการก่อสร้างและทำนุบำรุงวัดให้เป็นศูนย์กลางในการศึกษาเล่าเรียนของบุตรหลาน เป็นศูนย์รวมของความรู้และสติปัญญาเพื่อนำชุมชนไปสู่ความสุขทั้งร่างกายและจิตใจ วัดในอดีตจึงมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นสถาบันการศึกษาของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย และวัดในยุคนั้นก็ได้อบรมสนองความต้องการของชุมชนได้ครบถ้วน กล่าวคือ วัดเป็นแหล่งความรู้ทั้งวิชาหนังสือ และอาชีพ เป็นสถานที่อบรมบ่มเพาะกิริยามารยาท ศิลธรรมและจริยธรรมให้เด็ก เยาวชน และชาวบ้านทั่วไปได้เป็นคนโดยสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยแห่งแรกในสังคมไทยจึงเกิดขึ้นที่วัด ซึ่งให้นัยของการศึกษาที่เน้นกายและใจในการศึกษาที่สมดุล (อนันต์ ตูรงค์เรือง. 2545 : 1)

ในช่วงระยะเวลาต่อมาาระบบการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไป โรงเรียนได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการศึกษาแทนวัด แต่การศึกษาตามระบบโรงเรียนนี้ได้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่แทบจะไม่ได้ประโยชน์อันใดจากการศึกษาตามระบบใหม่นี้ ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากโรงเรียนมีระบบบริหารจัดการและวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากเดิม ชุมชน เด็ก และชาวบ้านจึงไม่อาจเข้าสู่และเรียนรู้ในระบบนี้ได้ตลอด ยิ่งไปกว่านั้นการเรียนการสอนในโรงเรียนมักเน้นการจดจำเนื้อหาที่มาจากภายนอกมากกว่ามุ่งให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนไม่สามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2544 : 69) ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษาจึงนับได้ว่าเป็นการวางรากฐานความเชื่อในคุณค่าและศักยภาพของคน ชุมชน และท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาผู้เรียนในลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมให้ประสานหรือสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ (อุดมสิทธิ์ จิตรวิจารณ์. 2545 : 31 - 38)

ภูมิปัญญาและการศึกษาจึงเป็นสิ่งที่เกื้อกูลกันทำให้เกิดความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างอดีตสู่ปัจจุบันและปัจจุบันสู่อนาคต ผ่านกระบวนการถ่ายทอดทั้งในระบบ นอกระบบและการเรียนรู้ในวิถีของชุมชน วิถีของสังคมหรือเรียกว่าเป็นการศึกษาตามอัชฌาศัย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ม.ป.ป. : 42) การจัดการเรียนการสอนที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่น เกิดความรัก ความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองนั้น นอกจากการจัดกระบวนการเรียนการ

สอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงกับชีวิต อาชีพ เศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นแล้ว จะต้องนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมาซึ่งรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรงกับทักษะการดำรงชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของการจัดการศึกษาตามหลักสูตรฉบับปรับปรุงอย่างแท้จริง (กรมวิชาการ, 2540 : 39)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2 ได้ให้ความสำคัญกับการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยมีการส่งเสริมให้โรงเรียนดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดมา ดังเห็นได้จากงบประมาณส่วนหนึ่งที่รัฐได้สนับสนุนในงบค่าตอบแทนวิทยากรภายนอก และในสถานที่สถานศึกษาใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแหล่งการเรียนรู้ จากการศึกษาวิจัยของ อนันต์ ตระกั้เรื่อง (2545 : 7) เรื่องการศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนของโรงเรียนแก่นำและโรงเรียนเครือข่ายปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า โรงเรียนแก่นำและโรงเรียนเครือข่ายปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอนด้านการบริหารจัดการด้านคดี ความคิด ความเชื่อ ด้านศิลปะ ด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น และด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน และจากการศึกษาวิจัยของ เมตตา นกเกตุ (2546 : 127) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องการนำเสนอรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล ในพื้นที่ภาคกลาง ได้เสนอแนะถึงหลักการของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาว่ามีความจำเป็นที่จะต้องจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิตและส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา และเมื่อศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ในการจัดการศึกษา พบว่า กระบวนการจัดการเรียนรู้จำเป็นต้องเน้นการสอน 6 ประการ ดังนี้ 1) จัดเนื้อหาสาระเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน 2) จัดให้มีการฝึกทักษะกระบวนการ การจัดการและการประยุกต์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ 3) จัดให้มีการเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติจริง ให้ทำได้ ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง 4) มีการผสมผสานบูรณาการความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน 5) จัดการส่งเสริมบรรยากาศการเรียน สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน ตลอดจนอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และรอบรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น 6) จัดการเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และจากผลการศึกษายังพบว่าวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา

ใช้ในการจัดการศึกษา มี 8 วิธีการ คือ 1) โรงเรียนและชุมชนร่วมกันสำรวจ ค้นคว้า และศึกษาแหล่ง ภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในท้องถิ่น 2) โรงเรียนและชุมชนร่วมกันจัดทำข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิ ปัญญาท้องถิ่น โดยจำแนกเป็นสาขาต่างๆ ไว้เป็นแหล่งการเรียนรู้ 3) โรงเรียนเสริมความรู้ความ เข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น 4) โรงเรียนและชุมชน ร่วมกันจัดทำแผนแม่บทเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษาและนำไปสู่การ ปฏิบัติร่วมกัน 5) โรงเรียนจัดทำสาระของหลักสูตรสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น บรรจุลงในสาระการเรียนรู้ 6) โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ ทั้งในรูปแบบการสอนในชั้นเรียนและส่ง นักเรียนไปฝึกการปฏิบัติจริงกับเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยตรง 7) โรงเรียนจัดทำเอกสารเผยแพร่ ยกย่องเชิดชูเกียรติเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ให้การสนับสนุนโรงเรียนจนบังเกิดผลดี 8) โรงเรียน ดำเนินการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอดีตราชธานีของไทย มีหลักฐานของการเป็นเมืองในลุ่ม แม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ประมาณ พุทธศตวรรษที่ 16 - 18 โดยมีร่องรอยของที่ตั้งเมือง โบราณสถาน โบราณวัตถุ และเรื่องราวเหตุการณ์ในลักษณะตำนาน พงศาวดาร ไปจนถึงศิลาจารึก และมี วัฒนธรรมที่รุ่งเรืองแห่งหนึ่ง อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีมาตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน 1893 จนถึงวันที่ 7 เมษายน 2310 เป็นเวลายาวนานถึง 417 ปี มีประวัติในการปกครอง การกอบกู้อิสรภาพ วิศวกรรมและด้านขนบธรรมเนียมประเพณีมากมาย เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร ดังคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” ทิวทัศน์จังหวัดพระนครศรีอยุธยายังมากไปด้วย วัดวาอาราม ประสาทราชวังและปุษยนียสถานวัดดูมากมาย และมีพระมหากษัตริย์ปกครอง อาณาจักรกรุงศรี อยุธยาสืบต่อกันมาถึง 33 พระองค์ (สำนักงานจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2549 : ออนไลน์) ซึ่ง ส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีมากมายและหลากหลายสาขา นอกจากนี้ ในปัจจุบันการจัดกลุ่มของนักเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้จัดระดับของนักเรียนตาม โครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วง ซึ่งจาก การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่มีผู้ใดศึกษาถึงการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา พัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษาในแต่ละช่วงชั้นอย่างชัดเจน ดังนั้นผู้วิจัยในฐานะที่มีส่วน เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและการพัฒนาการเรียนการสอนจึงสนใจที่จะทำการศึกษาระดับการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนและเปรียบเทียบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมา พัฒนาการเรียนการสอนจำแนกตามระดับช่วงชั้นและระยะเวลาปฏิบัติหน้าที่การสอนในโรงเรียน ของครูผู้สอนในสถานศึกษา เพื่อเป็นข้อมูล สารสนเทศ สำหรับโรงเรียน หน่วยงาน และผู้ที่

เกี่ยวข้องนำไปใช้ในการกำหนดนโยบายวางแผนในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนจำแนกตามระดับช่วงชั้น และระยะเวลาปฏิบัติหน้าที่การสอนของครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2

ความสำคัญของการวิจัย

ปัจจุบันสังคมให้ความสนใจกับความรู้ในชุมชนที่เรียกว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการในฐานะผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับประเทศ จึงได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการศึกษาทั้ง 3 ระบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย กล่าวคือ กำหนดให้โรงเรียนสามารถจัดเนื้อหา รายวิชาให้นักเรียนได้เรียนอย่างหลากหลายตามสภาพในท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้รู้จักภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นฐานรากในชุมชนของตนเอง รวมทั้งสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและเพื่อเป็นการอนุรักษ์และเชิดชูภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง ในขณะที่เดียวกันเป็นสถานที่ที่พัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้มีคุณภาพสามารถพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของตนเอง ครอบครัว ท้องถิ่น และประเทศชาติ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ขอบเขตของการวิจัย

1. หน่วยในการวิเคราะห์ ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
 - 2.1 ประชากร ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2 ปีการศึกษา 2547 จำนวน 6,018 คน
 - 2.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

พระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2 ในปีการศึกษา 2547 โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างจากประชากร โดยการหาขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของทาโร ยามานะ (Yamane, 1973 : 1,089) กำหนดค่าความคลาดเคลื่อน 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 375 คน และทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple random sampling) ด้วยวิธีการจับฉลาก และเทียบหาขนาดที่เหมาะสมจากจำนวนประชากรของแต่ละอำเภอ

3. ตัวแปรที่ศึกษา

3.1 ตัวแปรต้น ได้แก่ ระดับช่วงชั้น และระยะเวลาปฏิบัติหน้าที่การสอนในสถานศึกษา

3.2 ตัวแปรตาม ได้แก่ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านคติความเชื่อ ความคิด ค่านิยม ด้านศิลปะ ด้านวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น และด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน และในแต่ละด้านจำแนกเป็น 6 ประเด็น คือ การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจ การจัดการและการประยุกต์ใช้ การจัดการฝึกปฏิบัติจริง การผสมผสานและบูรณาการความรู้ การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้และสภาพแวดล้อม และการจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลในท้องถิ่นที่ได้รับการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษหรือจากแหล่งเรียนรู้ในสถานของท้องถิ่น เช่น วัด ครอบครัว องค์กรต่างๆ ในชุมชน และที่เกิดจากประสบการณ์ตรง การทำงาน การประกอบอาชีพหรือทำกิจกรรมต่างๆ ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยในกำหนดกรอบของภูมิปัญญาที่ทำการศึกษาไว้ 5 ด้าน ดังนี้

1.1 ด้านคติความเชื่อ ความคิด ค่านิยม หมายถึง คติชาวบ้าน ความคิดความเชื่อที่สืบต่อกันมาแต่โบราณ พิธีกรรมทางศาสนา/ศาสนพิธี แพทย์แผนไทย/แผนโบราณ ความเชื่อถึงศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อเวทมนต์ ไสยศาสตร์

1.2 ด้านศิลปะ หมายถึง การละเล่นพื้นบ้าน/ศิลปะการแสดง การร้องเพลง/การประพันธ์เบื้องต้น การวาดภาพหรือจิตรกรรม/การฝีมือ ดนตรีไทยพื้นบ้าน มวยไทย/ศิลปะการป้องกันตัว และโบราณสถานหรือโบราณวัตถุ

1.3 ด้านวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี หมายถึง ประเพณีทางศาสนาประเพณีประจำท้องถิ่น ประเพณีในวันสำคัญของชาติ กิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันเป็นประจำ การเคารพผู้ใหญ่/ผู้สูงอายุ การช่วยเหลือเด็ก ผู้หญิง คนชรา และนักบวช

1.4 ด้านการประกอบอาชีพในท้องถิ่น หมายถึง เกษตรกรรมด้านพืช/วนเกษตร/เกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมด้านการเลี้ยงสัตว์ อาหารและขนมไทย หัตถกรรม/หัตถศิลป์/ประติมากรรม อุตสาหกรรมในท้องถิ่น/ในครัวเรือน การค้าขาย/การตลาด การรับจ้างทั่วไป และการช่วยเหลือกัน

1.5 ด้านเทคโนโลยีชาวบ้าน หมายถึง ด้านงานเกษตรกรรม ด้านงานอุตสาหกรรม ด้านการผลิตอาหาร/การถนอมอาหาร ด้านขนมไทย/การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการเกษตร ด้านหัตถกรรม ใช้เครื่องทุ่นแรงช่วยผ่อนแรงคน และดัดแปลงเครื่องทุ่นแรงจากสิ่งใกล้ตัว

โดยแบ่งระดับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 5 ด้าน ที่นำมาพัฒนาการเรียนการสอน ออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

2. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอน หมายถึง การนำองค์ความรู้ที่เป็นความรู้ดั้งเดิมของท้องถิ่นมาใช้ในการเผยแพร่หรือถ่ายทอดหรือประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนที่จัดให้แก่แก่นักเรียนด้วยวิธีการนำบุคคลในท้องถิ่นหรือครูภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นผู้ถ่ายทอดการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการที่ครูผู้สอนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านต่างๆ มาปรับปรุง และประยุกต์เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ สภาพแวดล้อมของสังคมในยุคปัจจุบัน และถ่ายทอดให้กับนักเรียนผ่านกิจกรรมต่างๆ หรือพาผู้เรียนไปฝึกปฏิบัติงานหรือศึกษาดูงานกับครูภูมิปัญญา

ท้องถิ่น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดรูปแบบหรือวิธีการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนไปพัฒนาการเรียนการสอน 6 ประเด็น ดังนี้

2.1 การจัดเนื้อหาสาระตามความสนใจ หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดนำเรื่องราวเนื้อหาสาระหรือจัดกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการ ความถนัด และความสนใจของผู้เรียน

2.2 การจัดการและการประยุกต์ใช้ หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดให้มีกิจกรรมที่ผู้เรียนต้องฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์และการประยุกต์ความรู้เพื่อใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

2.3 การจัดการฝึกปฏิบัติจริง หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดให้ผู้เรียนเรียนรู้จากประสบการณ์จริงและการฝึกปฏิบัติจริง

2.4 การผสมผสานและบูรณาการความรู้ หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดการเรียนการสอนโดยนำองค์ความรู้ในเรื่องต่างๆ มาผสมผสานและบูรณาการอย่างสมดุล เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ที่หลากหลายไปพร้อมกันอย่างเหมาะสม

2.5 การส่งเสริมบรรยากาศการเรียนและสภาพแวดล้อม หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม ที่เอื้อและอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

2.6 การจัดให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา หมายถึง การที่ครูผู้สอนจัดให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ โดยมีการประสานความร่วมมือกับบิดา มารดา ผู้ปกครองและคนในชุมชน

โดยแบ่งระดับรูปแบบหรือวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด

3. ระดับช่วงชั้น หมายถึง การจัดกลุ่มของระดับการศึกษาตามโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ช่วงชั้นที่ 1 (ป.1-ป.3) ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) ช่วงชั้นที่ 3 (ม.1-ม.3) และช่วงชั้นที่ 4 (ม.4-ม.6)

4. ระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่การสอนในสถานศึกษา หมายถึง ช่วงของเวลาในการปฏิบัติหน้าที่ของครูผู้สอนที่ได้มาปฏิบัติการสอนในโรงเรียนจนถึงปัจจุบัน

5. เขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2 หมายถึง การแบ่งเขตการบริหารการศึกษาของโรงเรียนตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบ่งออกเป็น 2 เขต คือ เขต 1 ประกอบด้วย อำเภอพระนครศรีอยุธยา มหาราช วังน้อยท่าเรือบ้านแพรก บางปะหัน นครหลวง อุทัย และภาชี เขต 2 ประกอบด้วย อำเภอบางบาล เสนา ผักไห่ บางซ้าย บางไทร บางปะอิน และลาดบัวหลวง

สมมติฐานการวิจัย

1. ครูผู้สอนที่สอนอยู่ในระดับช่วงชั้นต่างกันมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนแตกต่างกัน
2. ครูผู้สอนที่มีระยะเวลาปฏิบัติหน้าที่การสอนในสถานศึกษาต่างกันมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนแตกต่างกัน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางในการ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1 และเขต 2
2. เพื่อเป็นแนวทางในการฝึกอบรมให้ครูผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนในด้านต่างๆ ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยาเขต 1 และเขต 2
3. เพื่อได้สารสนเทศเกี่ยวกับวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาการเรียนการสอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และเขต 2